

se családi, se más hasonló krónikák nem voltak, hogy Magyarországon „a kor történelmi tudata valahol az írástudatlan, prehistorikus társadalmak szintjén működött”.

Már maga Engel szövege is ellentmond ennek, mikor azt írja, hogy az oklevelekben elbeszelt eseménytörténeti részek olyan forráscsoportok, „melynek európai viszonylatban egyedülálló jellegzetesége” van, „amely pontosan megfelelt egy krónikaszerző igényeinek”, „egy sajátos irodalmi műfaj született, az oklevélnarrációé, amelynek némelyik terméke terjedelmében felér egy kisebb krónikáéval.”

*

Jelentőségén messze túlmenő részletességgel kellett foglalkoznunk Engel kis írásművével, mert az egész kiadvány nem a tudományos szakkörök számára készült, hanem a faksimile kiadást megszerző nagyközönség számára, azok számára, akik valami közelebbi ismeretet is szeretnének szerezni a Thuróczy-krónikáról, amelynek pompás reprodukcióját megszerezték. Sajnos, ők Engel tanulmányából csak torzképét kapják a magyar reneszánsznak és magának Turóczy-nak, akinek Engel szerint talán egyetlen „maradéktalanul rokonszenves” vonása az, hogy szerénykedve beszél a maga műveltségéről. (Helikon, 1986.)

CSAPODI CSABA

BALASSI BÁLINT ÉNEKEI

Különös örömünkre szolgál, hogy manapság, amikor oly sok és kielégítetlen igény merül fel klasszikusaink műveinek folyamatos, új népszerűsítő kiadása iránt, Balassi Bálint versei újra meg újra napvilágot látnak. Legutóbb Kőszeghy Péter és Szabó Géza, a fiatalabb generációhoz tartozó két tehetséges irodalomtörténész vállalkozott Balassi „versben rendeltetett énekei”-nek a nagyközönség elé tárására. Már kiadásuk címe is elárulja, hogy minden eddigi, nagyközönségnek szóló kiadásnál többet kívánnak nyújtani. Hiszen még a kortárs és költőutód Rimay János is „az énekek olvasásában” kívánta „sétáltatni” az olvasók elméjét tervezett összkiadásában, pedig ő ugyancsak énekelhette még egyik-másik Balassi-szerzeményt! E két sajtó alá rendező viszont most elsőként tett kísérletet arra, hogy a Balassi-remeket *énekeként* adja közre.

Néhány esetben maradt csak fenn a Balassi-ének nótajelzésében megadott dallam, vagy lehetett azokat a nótajelzések egymásra utaló láncolatában meghatározni. Legtöbbször azonban a versforma azonossága szerint tudtak csak dallamot rendelni a szöveghez, nagy hásszonnal forgatva többek között a Régi Magyar Dallamok Tára című gyűjteményt és a Borsa Gedeon által nemrég meglelt Huszár Gál-énekeskönyvet (1560). Ezt a mindenképpen jó módszert igen nagy hozzáértéssel és sikerrel alkalmazták azokban az esetekben, amikor a Balassi megadta dallam nem maradt fenn, valamint azon feltehetőleg és bizonyíthatóan énekelt szövegek esetében is, amelyek nótajelzését a másolók illetve a kiadások nem tüntették fel. Így mindössze tíz olyan ének maradt, amelyet dallamuk híján jelenleg csupán olvasni tudunk. Nem ártott volna viszont legalább egy-két mondat erejéig felhívni az olvasók figyelmét arra, hogy a költő legkiforrottabb alkotásaiban: a *Celia-versek* egy részében és a találón *Saját kezű versfüzér*-nek nevezett szerzeményekben már tudatosan maradt el a nótajelzés, mivel Balassi azokat már szövegverseknek szánta. Nem biztos ugyanis, hogy a laikus olvasó magától felfigyel arra, hogy a sajtó alá rendezők ezt a fejezetcímekben juttatták kifejezésre.

Az énekek és versek szövegének közreadásában ugyancsak az eredeti hangzás visszaadásának a célja lebegett Kőszeghy Péter és Szabó Géza szeme előtt. Saját bevallásuk szerint még közelebből ugyan ki nem fejtett, „mikrofilológiai részletekbe menő számítógépes vizsgálatokat” is végeztek Balassi hangzóalakjainak a rekonstruálása érdekében. Kiindulásuk — miként régebben Eckhardt Sándoré — Balassi saját kezű, de nem költői természetű írásai voltak. Ezek szép számmal maradtak fenn, de egyáltalán nem biztos, hogy nyelvhasználatuk azonos volt Balassi művészi szövegeivel. Ennek maguk a sajtó alá rendezők is tudatában voltak. A következőkben néhány, az eddigi kiadásoktól eltérő közlésmódra hívjuk fel a figyelmet:

A Balassi-kiadásokban eddig általánosan elterjedt -tul, -tül, -bul, -bül toldalék általában -tól, -től, -ból, -böl alakban fordul elő a jelen kiadásban. A rímelés kedvéért azonban néhány helyen megmaradt az eddigi kiadásokban megszokott toldalékalak: pl.: a 2/5. szakasz rímei: indul, / szagátul, / fogságbul. Nem rímelő szóban is fellelhető, pl.: 4/6/4: „mint fa tűztül sebes lángban.”

A jelen kiadás gondozói megfogadni látszottak Eckhardt Sándor tanácsát, és kerültek az í-zést. Nagyjából kiküszöbölték az l tövű igéknek a Balassi-kiadásokban megszokott ll-es (= lj) felszólító módú alakját. Pl.: 10/8/1: „Éljen, inkább éljen, . . .” Csak a rímelés kedvéért hagyták meg, ld. a *Lelkemnek hozzád való buzgó kiáltása* kezdetű istenes ének 7. versszakát: gonozságinmul, / jó voldtodbul: / nagy búdbul / ne búsul! vagy a *Szit Zsuzsánna tüzet* című, citerás-lányról szóló ének 4. versszakában: féll, / éll, / személ, / levél / kél, /

reménil, / véll! Érdekes, hogy a 42. zsoltár-parafrázis 7. versszakának részben azonos a rímélése az előbb idézettel, de ott félj, / remélj, / élj, / vélj alakban fordulnak elő, mivel l-re végződő névszói, illetve ige-tővekkkel nem kellett e kérdéses szavakat rímeltetni. Eckhardt e két szöveg közreadását azonos módon javasolta (*Balassi-tanulmányok*. Bp. 1972. 349). Szabó Géza és Kőszeghy Péter ilyen jellegű következtetésegre nem törekedett. A források tisztelete, illetve az adott szöveg zenei hangzásának az érzékeltetése volt számukra a fő elv.

Itt kell említenünk, hogy az új kiadás a Balassi-kódexben is használt „széliei” határozót „széllyel”-ként írta át az eddigi szöveggözlésekben megszokott „széllel” alakkal szemben. Ez a szó Balassi legismertebb versében, a *Vitézek mi lehet . . .* kezdetűben többször is előfordul, pl. 61/3/2: „. . . távol az sik mezőt

széllyel nyargalják, nézik;”

Több helyen találunk a belső és a sorvégi rímelés helyreállítása érdekében tett hangzó- illetve szóigazításokat:

Pl.: 8/1/1 *Reménségem* nincs már *nékem . . .* (az eddigi kiadásokban: *nekem*)

27/4 *hiv voltát, / szándékát, / magát / akarátját.*

(az eddigi kiadásokban a Balassi-kódex nyomán: *hivségét*)

61/5/3: *Midőn, mint jó sólymok, mezőn széllyel járók,*

(Az eddigi kiadásokban: *járnak,*)

61/8/2: *Viadalhelyeken véressen, sebessen,*

halva sokan fekűsznek, (eddig: *sebekben,*) stb.

Már maga a költő is okkal buslakodott amiatt, hogy írásait a kortársak „sok igéknek változtatásával (obruálván sensusit is) vesztegetik, fesletik, izetlenítik . . .” Ilyen romlott, elferdített, félreolvasott szövegrészletek szép számmal akadnak a forrásokban. A jelen kiadás sajtó alá rendezői költői érzékkel, friss szemmel, általánosságban jól és meggondoltan oldották meg ezeket a nehéz helyeket. E recenzió keretein belül csupán néhány kiigazított sorukra tudjuk felhívni a figyelmet:

2/2/2: *Mint esőt aszályban meghasadozott föld,*

ötet *úgyan* kívánja,

(Az eddigi kiadásokban: *Mint essőt aszály miatt meghasadozott föld ötet úgy kívánja,*)

- 5/1/3: Megengedett, fogott kezét,
 megbékélt *nagy* kegyessen,
 (megbékélt kegyesen,)
- 23/4/2: Csak hogy *ölessem* meg te lilium színő karoddal,
 (Csak hogy *élessz-é* meg te lilium színő karoddal?)
- 30/3/2: Mint örzi, szereti, neveli ő nyáját,
 (Mint örzi, szereti *mindig* az ő nyáját,)
- 45/7/2: Okát fájdalmidnak *mondani tudnád-é?*
 (Okát fájdalmidnak *megtudnia jó-é?*)

Célia-versek 9/5/2: Vidám kedvem helyett, kiből vészek mellett
kétszer üszög rám áradt,
 (. . . keserűség rám áradt,)

- 9/7/2: Monda: Szegény bolond, Mars-é te gyámolod?
 (Monda: Szegény Mars-é gyámolod s nem más-é?)
- 9/8/1: Azelőtt is maga Mars, *meggondolhadsza,*
 mint járt egyszer miattam,
 (Azelőtt is maga Márs *meggondolhatta*
 mint járt egyszer miattam,)

Bizonyal esmérem rajtam nagy haragod 5/2: *Csak* irgalmasságod
 biztatja szívemet,
 (*Nagy* irgalmasságod de biztat engemet,)

stb.

Mivelhogy Szabó Géza és Kőszeghy Péter kiadása nem kritikai, ezért szövegmódosításaik filológiai és textológiai háttérnek a közléséről le kellett mondaniuk. A régi magyar irodalom kutatói, a szűkebb szakmai közönség remélhetőleg valamilyen módon — előadás vagy tanulmány formájában — mégis betekintést nyerhet majd ezekbe is, túlmenően Kőszeghy Péternek Varjas Béla 1979-es kiadásáról írott recenzióján (ItK 1984: 86–89).

A jelen szövegiadás precíz, sokoldalú, de nem terjengős jegyzetanyagot közöl a dallamok forrása vonatkozásában, és ez indokolt is, mivel e téren úttörő munkát végeztek. Éppen ezért hiányoljuk, hogy a szövegek forrását nem adták meg. Ez különösen zavaró az istenes énekeknel. Ellenvetésünkre az lehet a felelet, hogy népszerűsítő kiadásban nem szokás ilyen jellegű utalásokat tenni. Ez általában így igaz. Csupán azért sajnáljuk, hogy kimaradtak, mert ezekkel még tökéletesebbé vált volna a kiadás jegyzetapparátusa, amelyet egyébként mintaszerűnek tartunk; és a kötet belső logikája is ezt kívánna. Hiszen a gondosan és ízléssel kiválogatott illusztrációk forrásait is precíz részletességgel adja meg a képjegyzék. Igaz, hogy itt meg azoknak az e kötetbeli előfordulási helye nincsen feltüntetve.

De térjünk vissza a jegyzetekhez! Tömören megfogalmazott, érdekes megjegyzéseikkel — amelyekben szó- és szintaxismagyarázat vagy az énekek és versek irodalmi mintái stb. egyaránt helyet kaptak — hozzásegítik az olvasót ahhoz, hogy értő és élvező befogadója legyen e remekeknek. Különösen szimpatikus olvasni azt, milyen őszinte alázat sugárzik időnként megjegyzéseikből, amikor saját szavaikkal próbálják visszaadni egy-egy bonyolultabb Balassi-sor inkább csak érezhető, mint érthető jelentését. Néhány egyenetlenség, sajtóhiba azért becsúszott a kötetbe. A 15. ének versalakja a Harmincnegyedikkel egyezik meg és nem a Harmincegyedikkel, mint az a jegyzetben szerepel. Az *In somnium* kifejezés egybeíratott a 16. ének címében. Az 53. ének dallamának szövege Hétfő csillag-gal kezdődik. A „té-tova” szót hol magyarázzák, hol nem. Pető és Pethő írásmód egy lapon kétféle alakban fordul elő (284. l.). Stoll Béla 1974-es és Varjas Béla 1979-es és 1981-es szövegkiadásai kimaradtak az irodalomjegyzékből.

Mind ezek ellenére igen jól sikerült kiadással gyarapodott a Balassi-szövegközlések száma, amely magába szívta és hasznosította a Balassi-kutatás legújabb eredményeit, dallamközléseivel és sokszor nagyon valószínűnek látszó kiigazításaival egyben előre is vitte azt. Ugyanakkor fontos segédeszközt adott a magyar irodalom oktatóinak a kezébe. A dallamközlések révén ugyanis lehetővé válik, hogy a Kodály-féle szolfézson nevelkedett, és azt remélhetőleg sikerrel elsajátító és elsajátított, zenét szerető, sőt aktívan zenélő ifjúságunk — akár iskolások, akár egyetemisták — a komplex esztétikai nevelés keretében, énekelve sajátítsák el legrégebb magyar költőnk énekeit. Ezáltal nemcsak Balassi költészetének szelleméhez fognak közelebb kerülni, hanem végre újra élővé válhat méltatlanul elfeledett régi magyar dallamkincsünk egy-egy melódiája is. (Szépirodalmi, 1986.)

P. VÁSÁRHELYI JUDIT

VÁSÁRHELYI JUDIT: ESZMEI ÁRAMLATOK ÉS POLITIKA SZENCI MOLNÁR ALBERT ÉLETMŰVÉBEN

Katona József nevéhez a közgondolkodás hosszú ideig csak a *Bánk bánt* társította, Madách Imrééhez az *Ember tragédiáját*, pedig mindkettőjük életműve bővelkedik olyan értékekben, amelyek, méltán legismertebbé vált alkotásaik nélkül is, irodalmunk jelentős személyiségeivé emelnék őket. Szenci Molnár Albert nevét is elsősorban